
KÜRESELLEŞME VE ULUS DEVLETİN GELECEĞİ

•
Vahap Coşkun*

Giriş:

Her ne kadar küreselleşme terimi, 1990'lı yıllardan itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanmışsa da, küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını belirtmek gerekir. **Amartya Sen**, küreselleşmenin başlangıcını oldukça eskilere götürür. Ona göre küreselleşme, "*(yeni bir şey değildir. Binlerce yıldan beri küreselleşme; seyahatler, ticaret, göçler, kültürel geçişler ve bilginin yayılmasıyla (bilim ve teknoloji dahil) gelişmiştir*".¹ **D. Held**, günümüzdekine benzer küresel karşılıklı bağlantıların ilk nüvelerinin 16. yüzyılın sonlarında, yani modern devletin doğduğu ve bir dünya ekonomisinin oluşup genişlemeye başladığı zaman diliminde bulmanın mümkün olduğunu belirtir (1995: 190). Daha sonraki süreçte, ekonomik ve ticarî yaşamda hareketliliğin artmasına paralel olarak, devletler arasındaki karşılıklı ilişkiler daha da güçlenmiş ve küresel ekonomik ilişkiler daha bir görülür hale gelmeye başlamıştır. Nitekim, 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde, bu olgunun farkına varan Marx ve Engels, kapitalist sistemin kültürel ve ekonomik olarak dünyayı birleştirmeye çalıştığının

---

* Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Araştırma Görevlisi.

¹ Sen, www.npq.org/archieve/2001_fall/ten_theses.html

altını çizmişlerdir: “Burjuvazi dünya pazarını sömürerek, üretim ve tüketimi, her ülkenin kozmopolit bir meselesi haline getirdi. Muhafazakarların pişmanlıkları karşısında endüstrinin ulusal tabanını ortadan kaldırdı... Eski günlerin kendine yeterliliği ve bölgesel ulusal yalıtılmışlığı yerini uluslararası bir yaygın bir dolaşım ve karşılıklı bağımlılığa bıraktı. Bu, maddi üretim kadar entelektüel üretim için de geçerlidir.” (Löwy, 2002: 70)

Küreselleşme yeni bir olgu değildir; ancak, yayılma hızı ve devleti dönüştürücü etkisi bakımından, 16. yüzyılın sonlarından başlayıp 20. yüzyılın ortalarına kadar gelen küreselleşme ile, 1945’ten sonraki küreselleşme süreçleri arasında çok büyük bir fark vardır. 20. yüzyılda küreselleşme, inanılmaz bir hız kazandı ve çok sayıda yeni boyutları bulunan karşılıklı küresel bağımlılık biçimleri geliştirdi. Özellikle, son onyıllarda ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan olağanüstü gelişim sayesinde ivme kazanan küreselleşme, dünyayı, o çok kullanılan deyimle, “küçük bir köye dönüştürdü”. Bu dönüşüm süreci, dünyanın ekonomik, siyasî ve kültürel yapılarında ciddi değişimler yarattı. Küreselleşme politikalarının bir sonucu olarak, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırlar belirginliklerini kaybetti; ekonomiler birbirlerine daha bağımlı hale geldi; kültürel, siyasal, sosyal alanlarda benzeşmeler yaşandı ve dünyanın hemen her bölgesinde özgürlükçü eğilimler güç kazandı.

Bu değişim ve dönüşümlerden, ulus-devletlerin etkilenmemesi imkânsızdı; ulus-devletler, küreselleşme ile birlikte, “egemenlik” kavramı açısından ciddi bir evrim geçirdiler ve yapısal bir değişikliğe uğradılar. Küreselleşmenin biçimlendirdiği yeni siyasal ve ekonomik düzende; devletler güç yitirirken, bireyler ve sivil toplum örgütleri (STÖ) özgürlük sınırlarını genişlettiler. Daha açık bir anlatımla; bireyler ve STÖ’ler, siyasal tercihlerin belirlenmesinde, eskiye nazaran daha etkin bir konuma geldiler. Buna karşılık, devletler de “artık kendi sınırları içinde eskiden olduğu gibi mutlak bir egemen güç” (Sezer, 2001: 51) olma niteliğini kaybettiler.

Dünyadaki en yaygın siyasal örgütlenme biçimi olan ulus-devlet modelinin aşınması, bundan sonraki aşamada ne tür siyasal modellerin yer yüzüne hakim olacağı sorusunu ortaya çıkardı. Bu cevap bulma amacındaki tartışmalarda, bugün itibarıyla, ortaya net bir cevap ortaya konulabilmiş değildir; arayışlar tüm yoğunluğuyla devam ediyor. Biz de bu çalışmada, ilkin küreselleşme olgusunu tartışacak; daha sonra küreselleşmenin ulus-devlet yapılanması üzerindeki etkileri üzerinde duracak ve son olarak da geleceğin toplumunun nasıl şekilleneceğine ilişkin arayışları ve bu arayışların temel parametrelerini aktarmaya çalışacağız.

KÜRESELLEŞME

1. KÜRESELLEŞMENİN TANIMI SORUNU

Küreselleşme kavramı; 1980'lere doğru Harvard, Stanford, Columbia gibi prestijli Amerikan işletme okullarında kullanılmaya başlandı ve bu çevrelerde yetişen iktisatçılarca popüler hale getirildi (Timur, 2000: 8). Kavramın; ekonomik, siyasal ve sosyo-ekonomik boyutlarının bulunması, literatürde çok sayıda ve birbirinden oldukça farklı küreselleşme tanımının yapılmasına sebep olmuştur. Bu tanımlar genel olarak değerlendirildiğinde, iki konunun ön plâna çıkarıldığı ve bunların eksen alınarak tanımların yapıldığı görülür: Ekonomi ve iletişim.

Küreselleşme tanımlarında ekonomiye ağırlık verilmesinin sebebi şöylece özetlenebilir: Sovyet Bloğu'nun yıkılmasının ardından, ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farkının daha belirgin hale gelmiş ve ülkeler arasındaki yarışın güvenlik alanında değil, ekonomik alanda olması gereği açıkça ortaya çıkmıştır. Bu durum, görece olarak daha fazla ekonomik refah yaratan piyasa kurallarının yaygın olarak benimsenmesine yol açmış ve ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmıştır (Drucker, 1994: 70). Bu itibarla, küreselleşme tanımlarının çoğunda küreselleşmenin çok boyutluluğu kabullenilir; fakat, "*tayin edici yönün ekonomik olduğundan*" (Timur, 2000: 8) bahisle, ekonomik boyuta vurgu yapılır. Örneğin Barry, küreselleşmenin basitçe, "*serbest pazar ekonomisinin prensiplerinin geniş alanlara yayılması*" olarak tanımlanabileceğini belirtir (2000: 7). Benzer bir tanım Kettl'da vardır: "*Küreselleşme global pazar merkezinin dört nala gelişmesiyle eş anlamlıdır.*"² Aynı şekilde, özellikle küreselleşme karşıtları, küreselleşme derken neredeyse sadece ekonomik küreselleşmeyi anlamakta ve onu "*kapitalist sömürü düzeninin küreselleşmesi*" veya "*sermayenin daha fazla uluslararasılaşmasının önündeki engelleri kaldırmak*" (Gills-Rocamora-Wilson, 1994: 15) olarak tanımlamaktadırlar.

İletişimin, küreselleşme mevzuunda ağırlıklı bir unsur olmasını sağlayan ise; teknoloji devriminin haberleşmeyi olağanüstü hızlandırması ve haberlerin ulaşabileceği alanı hayal edilemeyecek ölçüde genişletmesidir. Haberlerin akışı artık hiçbir sınır tanımıyor; bilgisayar ve televizyon ekranlarında her an neredeyse sınırsız haber kaynakları bireyin önüne geliyor; elektronik haberleşme sistemleri dünyayı küçük bir köye dönüştürüyor. Böylece, "*(t)ıpkı bir küçük köy sakinlerinin, köyün her tarafında her an her köylüye ne olup bittiğini bilmesi gibi bir durum, bütün dünya için söz konusu hale gelebiliyor.*" (Kazgan, 2000: 22-23) Bu yeni düzende herke-

² Kettl, <http://proquest.umi.com>

sin birbirinden hem haberdar olduğunu hem de birbirini etkilediğini söyleyen **Baumann'a** göre küreselleşme; "...(h)epimizin birbirimizden etkileşim içinde olduğumuz anlamına gelir. Mesafeler artık daha az önemli. Bir yerde bir olay olduğunda bunun global etkileri vardır. Kaynaklarımızla, teknik araçlarımızla ve know-how yöntemlerimizle artık biliyoruz ki, yaptıklarımızın uzayda ve zamanda yayılımı vardır. Yaptıklarımızın herhangi bir şey, hiç gitmediğimiz diyarlarda, görmediğimiz nesillerin hayatına (ya da ölümüne) neden olabilir."³ Benzer bir temayı dillendiren **Giddens** ise, küreselleşmeyi şöyle tanımlar: "Küreselleşme, hemen hemen her yerde olmak için hiçbir yerden gelmemiştir... Küreselleşme, uzaktaki hareket hakkındadır. Kişilerin yaşamlarının ve global özelliklerinin, içine işleminin yükselmesidir."⁴

Hiç kuşkusuz küreselleşmenin; ekonomik ve iletişimsel değil de, daha değişik yönlerine öncelik veren çeşitli tanımları yapılabilir. Örneğin, projektörler hukuk üzerine çevrildiğinde, küreselleşmeyi "evrensel hukuk normlarının küreselleşmesi" olarak tanımlamak olasıdır. Veya demokrasinin ve insan hakları düşüncesinin dünya çapında artan etkisini dikkate almak ve küreselleşmeden, "insan haklarının ve demokrasinin tüm dünyaya yayılma süreci"ni kastetmek de mümkündür. Ancak, bu tarz tanımlamalar kendi içlerinde doğru olmakla birlikte, sadece belirli bir alana yönelmiş olduklarından daima eksik kalacaklardır. Aslında, küreselleşme gibi çok boyutlu bir olgunun, tüm boyutlarını ihtiva eden bir tanımını yapmak oldukça zordur. Çünkü, tanımlamak, ister istemez sınırlamak demektir; oysa küreselleşmenin sınırlarını çizmek hiç de kolay bir iş değildir. Bu nedenle, bu olguyu tanımlamaktansa; onu tanımaya, dinamiklerini ve işlevlerini anlamaya çalışmak daha yararlı olacaktır.

2. KÜRESELLEŞMENİN DİNAMİKLERİ

Küreselleşme sürecinin üç önemli dinamiğinden bahsedilebilir: Küreselleşmeyi hızlandıran en önemli unsur, "yeni teknolojik devrimdir." (Amin, 1994:79) Küreselleşme hareketinin özünde yatan bu devrim, bilginin dünya çapında kolayca ve ucuz bir şekilde yayılmasını sağlamıştır. Bilgiye kolayca ulaşılması, bilginin idaresinde ve toplanmasında devletlerin tekeline kırmış, "aktörlerin sayısını çoğaltmıştır." Bilgi teknolojisinin sağladığı hız ve karar alma-hareket etme özgürlüğü; insanların ulusal sınırları aşmasına ve istedikleri malî ve ticarî piyasalara ulaşmasına imkân vermiştir (Sezer, 2001: 51; Kazgan, 2000: 21-22; Amin, 1994: 79). Bugün gelinen noktada, hiçbir ulus, kendi ekonomisini dünya ekonomisinden

³ Baumann, www.npq.org/archieve/2001_fall/ethical.html

⁴ Kettl, <http://proquest.umi.com>

yalıtamaz. Büyük pazarlar, global hale geldiler ve bu global pazarlar ekonominin kurallarını oluşturmada ulusal hükümetlerden daha büyük önem taşımaktadırlar. *“Uluslar kendi yollarından gidebilirler, fakat pazarlar, ‘global pazar merkezine’ doğru giderler. Hiçbir ülke bundan muaf değildir.”*⁵

Küreselleşmenin ikinci önemli dinamiği, ülkeler arasındaki dengesiz gelişimin bir sonucu olarak, ülkeler arasındaki göçün yoğun biçimde artmasıdır. Göç, yeni karşılaşılan bir durum değildir; eski dönemlerde de insanlar, çeşitli sebeplerle farklı diyarlara göç etmek zorunda kalmışlardı. Ancak geçmiş dönemlerle kıyaslandığında, günümüzdeki göç hem daha fazladır hem de daha az kontrol altında tutulabilmektedir. Ülkelereindeki kötü ekonomik ve siyasî koşullar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar, gelişmiş toplumlarda ciddi bir orana ulaştılar.

Göç, hem göç veren hem de göç alan ülkelerde önemli sorunların varlığına işaret eder. Göç veren ülkeler açısından düşünüldüğünde, yoğun göçün yaşanması, o ülkenin ekonomik ve siyasal açıdan başarısız olduğuna delâlet eder. İnsanlar kendilerini güvende hissetmedikleri ve ekonomik bir gelecek görmedikleri için ülkelerini bırakıp gitmektedirler. Bu durum, göç veren ülke sisteminin bir kriz içinde olduğunun somut bir göstergesidir. Göç alan ülkeler açısından ise temel sorun, göçmenlerin içinde buldukları kötü koşullar ve her türlü çabaya rağmen sisteme tam bir entegrasyon sağlamamalarıdır. Başlangıçta, gelişmiş toplumların düşük ücretli işçi ihtiyacını karşılayan göçmenler, zamanla artmaya ve kendi kültürlerini koruyarak yaşamaya başladılar. Bu durum, göç alan ülkelerin etnik yapısını ve millî dokularını değiştirmeye başladı; nüfusun homojenliğini ortadan kaldırdı (Habermas-KMDA, 2002: 14-15). Artık, dünya üzerinde hiçbir ülke, demografik açıdan “saf” olduğunu iddia edemez.

Çağımızın en acil sorunlarının, bütün ulusları ilgilendiren küresel sorunlar niteliğini taşıması, küreselleşmenin bir diğer dinamiği olarak anılabilir. Ekolojik felaket tehdidi, finansal spekülasyonun denetlenmesi ve 3. Dünya ülkelerinin borçları, vb. sorunlar, küresel sorunlardır ve çözümlenebilmeleri için küresel bir perspektife ihtiyaç vardır (Löwy, 2002: 71). Hiçbir ülke, ne kadar güçlü olursa olsun, kendi hayatını direkt etkileyen bu tür sorunları, tek başına çözüme yeteneğine sahip değildir. Dolayısıyla, küresel sorunlarla başedebilmek, küresel çözümler üretmekle mümkün olabilir. Bu durum, uluslar arasında bir işbirliği yapılmasını zorunlu kılmış ve küreselleşmenin etki alanını genişletmiştir.

Küresel çözüm arayışlarında STÖ'nün artan etkisini dikkate almak gerekir. İletişim teknolojisini olanakları sayesinde, STÖ'lerin, küresel so-

⁵ Kettle, <http://proquest.umi.com>

runlara çözüm bulma arayışları ve buna ilişkin siyasetleri belirlemede ciddi katkıları olmuştur. Örneğin, 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Zirvesi'nde, hükümetlerin sera gazlarını azaltmalarını, bu örgütler sağlamıştır. Yine, 1994'te, Dünya Bankası'nın 50. Kuruluş Yıldönümü Toplantısı'nı etkileri altına alıp, bankayı amaçları ve teknikleri konusunda tekrar düşünmeye zorlayan, bu örgütler olmuştur. Bu tür hareketlerin sağladığı başarının ardından uluslararası STÖ'nün sayısı 6.000'den 26.000'e (ve hatta daha fazlasına) ulaşmıştır. Sadece politik organizasyonlarda değil, halka hizmet sunmada da çok büyük bir etkiye sahip olan STÖ'lerin, dünya çapındaki toplam sayısı ise, milyonları bulmuştur.⁶ Bu örgütler arasında gün be gün artan iletişim ve yardımlaşmayla beraber, küreselleşme geri dönülmez bir süreç haline gelmiştir.

3. KAÇINILMAZ BİR OLGU OLARAK KÜRESELLEŞME

Küreselleşmenin, devlet ve toplum yapılarını derinden etkilemesi (ve etkileme kapasitesi taşıması), bu olguya çok farklı tepkilerin verilmesine sebep olmuştur. Tepkiler, çok genel olarak, iki başlık altında toplanabilir: Küreselleşmeye karşı durmak ya da küreselleşme taraftarı olmak.

Küreselleşme aleyhtarları, özünde, küreselleşmenin sosyal devlet modelini tasfiye ettiğini, yoksulluğu derinleştirdiğini ve ülkeler arasındaki zenginlik farkının artmasına sebep olduğunu savunmaktadırlar. Anti-globalistlere göre, son yirmi yıldır dünya çapında uygulanan ve uluslararası ekonomilerde klâsik liberal ilkelere yeniden geri bir dönüşü ve piyasa ekonomisinin evrenselleştirilmesini amaç edinen küreselleşme; *"yeni bir yoksullaştırma ve mülksüzleştirme sürecidir."* (Özdek, 2000: 22-23) Bu süreçte, yoksulları kontrol etmenin önemi gittikçe artmaktadır; zaten, devletin reformlara tâbi tutulmasının sebebi de yoksulların ve dışlanmışların sıkı bir denetim altına alınmasını sağlamaktır.

Küreselleşme karşıtları, küreselleşmenin, dünya üzerinde demokratik değerlerin yayılmasını sağladığına yönelik iddiaları, bir yanılsama/kandırma olarak değerlendirirler. Onlara göre, küreselleşme politikaları, dünyanın büyük kısmına gerçek bir demokrasiyi getirmekten uzaktır; küreselleşmenin dayattığı, "düşük yoğunluklu bir demokrasidir." Bu model, 3. Dünya'nın "istikrarsız temsili demokratik" sistemleri ile askerî diktatörlükler arasında "bir ara konak" olarak tasarlanmıştır. Amacı; demokrasiyi bir müdahale aracı olarak kullanıp, ileri reformların ve devrimci değişimlerin önünü kapatmaktır. Bu sözümona demokratik

⁶ Kettle, <http://proquest.umi.com>

model; küreselleşmenin ekonomik ve toplumsal uyum politikalarını gerçekleştirme amacıyla; halk güçlerini etkisiz bırakır ve statükoyu meşrulaştırmaya çalışır (Gills-Rocamora-Wilson, 1994: 15-16). Bunu yapabilmesi için, bu rejimin, kuvvetli bir orduya gereksinimi vardır. Bu nedenle, bu yeni demokratik dış görünüşün arkasında "askeri erk yerli yerinde durduğu gibi, ...aşırı servet yoğunlaşması ve sefalet de yerli yerinde duruyor." (Gills-Rocamora-Wilson, 1994: 15-16)

Anti-globalistler, küreselleşme ile birlikte dünya tarihinde uygulamaya geçirilen neo-liberal politikaların insanların ekonomik sıkıntılarını sürekli olarak artıracığı iddiasında ısrarlıdırlar. Bu iddiaya göre, dünya pazarının ve global sermayenin rekabetçi ortamına açılan ulusal bir ekonomide krizlerin yaşanması kaçınılmazdır. Çünkü, malî piyasaların dış dünyaya açılmasıyla birlikte, ulusal piyasalar ile uluslararası piyasalar arasında, sıkı bir bağımlılık oluşmuştur. "Ancak bağımlılık, genelde güçlünün lehine, zayıfın aleyhine işleyen bir ilişki türü olduğu için, mali bağımlılık ülke ekonomilerini krizden krize sürükleyebilmektedir. 1990'larda uluslararası düzeyde peşpeşe gelen mali krizler, konunun ne denli ciddi ve tehlikeli olduğunu ortaya koymaktadır." (Sezer, 2001: 52)

Ve hepsinden önemlisi, küreselleşme aleyhtarları, bu politikaların görünür bir gelecekte dünya ekonomisinde anlamlı bir iyileşme yaratmasının beklenmemesi gerektiğini belirtirler. Aksine, dünya ekonomisindeki maddi gelişmenin hem kısa vadede hem de orta/uzun vadede daha da kötüleşmesi daha büyük bir olasılıktır (Frank, 1994: 64). O halde yapılması gereken, bir an önce bu politikaları terk etmek; "ulusal egemenlik", "ulus-devlet" ve "ulusal sanayi" adına toptan olarak küreselleşmeye karşı çıkmaktır.

Küreselleşme savunusu yapanlar ise, küreselleşme karşıtlığının özünde "pazar karşıtlığı" olduğunu belirtirler. Nitekim Barry'ye göre, küreselleşme karşıtlarının "pazar karşıtı dogmalardan başka bir fikri mühimmatları yoktur."(2002: 11) Bu dogmaların en önemlileri, küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğu ve dünya çapında yoksulluğa yol açtığına ilişkin olanlardır. Oysa, yapılan araştırmalar, küreselleşmenin yoksulluğu yaygınlaştırdığı ve toplumsal refah artışını düşürdüğü iddiasının kategorik bir gerçeği yansıtmadığını ortaya koymuştur.⁷

Küreselleşme taraftarlarının üzerinde önemle durduğu bir diğer hu-

⁷ Bu iddiayı destekleyecek rakam ve tablolar için; *Foreign Policy Magazine*'nin Eylül 2001 sayısında yer alan "Küreselleşmeyi Ölçmek" başlıklı araştırmaya; Musatafa Acar'ın "Küreselleşme: Tehdit mi Fırsat mı" (*Liberal Düşünce*, Sayı: 25-26) başlıklı makalesine ve M. Toprak-Ö. Demir'in "Özgürlük, Ekonomik Gelişme ve Küreselleşme" (*Liberal Düşünce*, Sayı: 25-26) başlıklı makalesine bakılabilir.

sus, küreselleşme muhalifi iddialarda, “yeni” olarak nitelendirilebilecek hiçbir argümanın bulunmadığıdır. Küreselleşme karşıtlığını “yeni şişelerdeki kötü bir şarap”a benzeten **Ryder**, akademik camiada oldukça önemli yer işgal eden ve sol bir jargon kullanan bu söylemin, daha çok II. Dünya Savaşı öncesi “radikal sağ”ın düşüncelerini dile getirdiğini ifade eder (2003: 37). Ryder’e göre; bugün solculuk adına ekonominin ve siyasal/kültürel değerlerin globalizasyonuna karşı çıkanlar ile Nazizmin ve faşizmin uygulayıcıları ve ideologları arasında büyük bir düşünsel benzerlik bulunmaktadır.⁸

Küreselleşmenin yanında yer alanlar, küreselleşmeyi liberal önkabullere dayanarak haklılaştırmaya çalışırlar. Özet olarak belirtirsek, globalleşme taraftarları, global topluma entegrasyonda piyasaların aslı unsur olduğunu ve devletin ancak ikincil bir durumunun söz konusu olabileceğini savunmaktadırlar. Devletin bu süreçte yapması gereken, uluslararası ekonomik sistemlere katılması ve global rekabette negatif özgürlüklere kapı açması, girişimciliğin altyapısını beslemesi ve kârlılık açısından cazip yerel üretim siteleri kurmasıdır. Buna karşılık devlet; “girişimci” olmaktan ve işgücünü plânlamaktan kesinlikle vazgeçmelidir.⁹ Zira, devletin bir ekonomik aktör olarak piyasaya direkt müdahale ettiği ve girişimde bulunduğu deneyimler, insanları ekonomik açıdan refaha ulaştırmamış, aksine hem ekonomik hem de siyasal açıdan bir felaketle sonuçlanmıştır. Bu itibarla, aynı hataya düşülmekten vazgeçilmeli; küreselleşme politikalarına uygun olarak devlet, sadece oyunun kurallarını belirleyen ve bunların denetimini sağlayan bir rol oynamalıdır.

Bu iki karşıt tutum, küreselleşmenin kabulü ve reddi noktasındaki kutuplaşma, ya da **Habermas’ın** ifadesiyle, “*Globalleşme ve teritoryalizm taraftarları arasındaki bu soğuk savaş*”¹⁰ bir üçüncü yolun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yol, özü itibarıyla, “küreselleşme sürecinin artık yuvasına geri döndürülemeyeceği” ve bu sürecin kaçınılmaz bir olgu olduğunu savunur. **Baumann** bunu çok net ortaya koyar: “*Hiçbir şey globalleşmeyi tersine çeviremez. İster lehinde ister aleyhinde olun, yeni globalite, dünyanın yörüngesinde bir sonraki dönüm noktasına varışı kadar kesindir.*”¹¹

Küreselleşmeyi “**geri döndürülmez bir süreç**” olarak betimleyen bu yaklaşıma göre; küreselleşmenin en önemli dinamiği, kitle iletişim araçlarıdır. İnsanlar arasındaki sınırları asgariye indiren; dünyadaki herkesi birbirinden haberdar kılan; insanlar arasında kültürel ve düşünsel

⁸ Bu düşünsel benzerliğin çarpıcı bir analizi için bkz: Ryder, s. 38-40.

⁹ Habermas, www.npq.org/archieve/2000_faal/globalization.html

¹⁰ Habermas, www.npq.org/archieve/2000_faal/globalization.html

¹¹ Baumann, www.npq.org/archieve/2001_fall/ethical.html

benzeşme yaratan bu araçların sayıları ve nitelikleri her geçen gün artmaktadır. Bu artış, küreselleşmeden kaçınmayı imkânsız kılar. Çünkü artık, bu sürecin, bir veya birkaç devlet, kişi ya da grup tarafından denetlenilmesi, kontrol altına alınabilmesi veya yönlendirilebilmesi imkân dahilinde değildir. Küreselleşme; birbirinden farklı düşüncelere, amaçlara, dillere, dinlere, mesleklere ve yeteneklere sahip milyarlarca insanın içinde bulunduğu ve herkesin kendi çapında katkıda bulunduğu devasa bir değişim ve gelişim sürecidir. Bu süreci hiç kimse tek başına kontrol etmeye muktedir değildir; ama herkes bu sürecin sonuçlarından, olumlu ya da olumsuz bir şekilde, kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. O halde yapılması gereken; küreselleşmeyi, getirdiği sorunlar ve yarattığı imkânlarla birlikte değerlendirmektir. Bu tartışmada sorulması gereken asıl soru; küreselleşmeden kaçınmanın, bu süreci tersine çevirebilmenin mümkün olup olmadığı sorusu değildir. *“Doğru soru, tek başına kontrol edemediğimiz, ama kaçınılmaz sonuçlarından da etkilendiğimiz küreselleşmenin getirebileceklerinden optimum ölçüde nasıl yararlanmak mümkündür sorusudur. Bir diğer deyişle asıl önemli soru, küreselleşmenin risklerini en aza nasıl indirip, kazançlarından ya da fırsatlarından en fazla nasıl yararlanabileceğimizdir.”* (Acar, 2002: 25) Ancak bu perspektiften hareket ettiğimiz takdirde, küreselleşmeye ilişkin tartışmalar daha dengeli, daha anlamlı ve daha yararlı olabilir.

ULUS-DEVLET VE GELECEĞİ

1. ULUS-DEVLET KAVRAMI

“Ulus-devlet”, bir siyasal yapılanma modeli olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmıştır. Günümüzde, Birleşmiş Milletler’e üye ülkelerin tamamı ulus-devlet modeline göre, ulus-devlet kurgusu esas alınarak yapılmışlardır. Bunun yanında, gerek geçmişte, gerekse günümüzde, siyasal bağımsızlık elde etme amacını taşıyan birçok ulusçu akımın da temel hedefi bir ulus-devlet kurmak olmuştur. Bu nedenle, 18. yüzyıldan günümüze kadar, oluşturulması için en fazla çaba sarfedilen siyasî örgütlenme modelinin ulus-devlet olduğunu söylemek mümkündür (Erözden, 1997: 8)

Ulus-devlet’in ilk olarak ne zaman ve nerede kurulduğu, siyaset felsefesinin önemli tartışma konularından biridir. Bu konuda, literatürdeki hakim teze göre; modern “ulus” kavramı ilk olarak 16. yüzyılda İngiltere’de şekillenmeye başlamış ve kavramın teorileştirilmesine yönelik esas tartışmalar da 18.yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında Avrupa kıtasında

başlamıştır¹² (Jafrelot, 1998: 55; Locoste, 1998: 49; Santamaria, 1998: 20-23; Erözden, 1997: 8-10). Bir diğer teze göre, ulusu bu tarzda ele alıp onu, "Avrupa malı" haline getirmek doğru değildir. Lacoste, 'tarihsel olarak kurulmuş ve demokratik özelliğe sahip gerçek ulus statüsünün yalnızca 'Batılı nüfusa veya Avrupalılara uygun düştüğünü ileri süren tezin', ırkçılık ihtimalini barındırdığı için tekin olmadığını belirtir. Lacoste, olguları sadece bu şekilde Avrupa merkezli gören yaklaşımın; Japonya, Kore, Vietnam gibi çok eski ulusların durumlarını inatla bilmezlikten geldiğinin altını çizerek (1998: 50).

Ulus-devlet kavramsallaştırmasında bir diğer önemli tartışma, bu kavramsallaştırmanın birinci bileşeni olan "ulus"un doğal bir veri mi, yoksa "inşa edilmiş" bir şey mi olduğu konusunda çıkmaktadır. Deutsch, Gellner, Hobsbawm, Anderson, Connor, A.D. Smith gibi düşünürler, aralarında birtakım farklılıklar bulunsa da, temelde, "ulus"un siyasî birer inşa sürecinin ürünü olduğunu belirtirler. Buna karşılık; Clifford Geertz, Frederich Bath ise, ulusun doğallığını savunurlar (Jafrelot, 1998: 56-60; Erözden, 1997: 11-45; Erdoğan-MİD, 1999: 90-92)

Bu tartışma, aynı zamanda, ulus-devlet kavramında hangi bileşenin önce geldiğini, hangisinin diğerini öncelediği sorununa da ışık tutar. Ulusun doğallığı kabul edildiğinde, ulusun kendi devletini yaratması sonucuna ulaşılır. Yok, eğer ulus doğal değil de, inşa edilmiş bir şey ise; o zaman, öncelikle ulusu inşa edecek bir devlete ihtiyaç duyulacaktır. Polonya'nın bağımsızlık kahramanlarından Josef Pilsudski bu konuda net bir hükümde bulunmuştu: "Ulusu oluşturan devlettir, yoksa ulus devleti oluşturmaz." (Santamaria, 1998: 20)

Günümüzde, daha çok, ulusun inşası üzerinde durulmaktadır. Modern ulusun devletler tarafından kurgulandığını iddia eden yazarlara göre, her devlet, bir ulus yaratmak için benzer mekanizmalara başvurur. Örneğin, Wallerstein'a göre; ulus inşa etme programının dört önemli adımı vardır. İlk yapılması gereken, eşitliğe dayalı kurallar koymaktır. Burada amaç, farklılıklardan müteşekkil bir toplumu duyguda, sadakatte, kendini fedada bir "birliğe" dönüştürmek, yani bir "ulusal kimlik" yaratmaktır. Böylece devlet, sınırları içinde bulunan herkesi, devletleriyle özdeşleşen birer "yurttaş" haline getirmiş olur (Wallerstein, 1998: 130; Leca, 1998: 14). Daha sonraki adım dil birliğidir. Devlet faaliyetlerinin tek bir dilde yürütülmesi zorunlu kılınır; dilin birleştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenir ve farklı dilleri olan azınlıklara devletin resmî dili dayatılır. Böylece, hukuksal birlik, dilsel bir örnekliliğe gidilmek suretiyle takviye edilir (Wallerstein, 1998: 131). Üçüncü adım, temel eği-

¹² Ayrıca Bkz. Murat Belge, *Radikal*, 29.11.2002

tim ve askerî eğitimin zorunlu hale getirilmesidir. Okulda ve orduda; insanlara yurttaşlık görevleri ve milliyetçi sadakat öğretilir (Wallerstein, 1998: 131). Okul ve ordu, astlı-üstlü, hayli otoriter yapılardır. Bu büyük birleştirici kurumlar, insanları, yurttaş-seçmene ve yurttaş-askere dönüştürmede ve devletin birliğini sağlamada çok önemli görevler üstlenir (Wallerstein, 1998: 147). Ulusal kimliğin yaratılmasındaki son ve çok önemli bir unsur ise ırkçılıktır. Irkçılık, üstün sayılan ırkı birleştirir; aynı zamanda, ulus-devletin ulusunu, dünyanın geri kalanına karşı birleştirir¹³ (Wallerstein, 1998: 131).

Aslında bütün ulus-devletlerin kuruluşunu aydınlatmaya yarayacak bir açıklama modelinin olmadığını belirtmek gerekir. Bu sebeple, bu tezlerin hiçbiri, tek başına, tüm ulus-devletlerin oluşum sürecini anlamamızı sağlayamaz. Bunu da yadırgamamak gerekir; zira, "ulus-devletin kuruluşu" denen olay, her yerde aynı özellikleri gösteren, tek ve evrensel bir olay değil. Her ülke, kendine özgü tarihi içinde, ulus-devleti farklı şekilde kurmuştur. Örneğin; İngiltere, Amerika ve Fransa'da ulus-devletler aşağıdan yukarıya doğru bir hareketle kurulurken; Almanya ve İtalya'da ulus-devlet yukarıdan aşağıya doğru kuruldu.¹⁴ Fransa'da devletin, bir "Fransız ulusu" inşa ettiği söylenebilirken; Almanya'da ise ulus, kendi "Alman devletini" yaratmıştır (Wenden, 1998: 45-46). Bu itibarla, her ulus-devletin oluşumunu kendi koşulları içinde değerlendirmek daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

2. KÜRESELLEŞMENİN ULUS-DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ulus-devletlerin kurulma koşulları farklı olsa da, bir kez kurulduktan sonra benzer gelişmeler gösterdiler ve günümüze kadar varlıklarını sürdürdüler. Fakat günümüzde, küreselleşme dalgasının ulus-devletleri önemli bir biçimde etkilediğini ve ulus-devletlerin bazı alanlarda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya geldiğini görmekteyiz. Bunları iki başlık altında toplayabiliriz: a) ulus-devletin ekonomik gücünün aşındırılması, b) ulus-devletin egemenliğinin dönüşüme uğraması.

¹³ Aynı doğrultuda, Santamaria; "Egemen bağımsız kurumlarla donanmış bazı ülkelerde bile 'ulus' icat edilmeyi bekliyor... Okul, askerlik yoklaması, demiryolu gibi bütün bileşenler ulus-devletin sloganını birleştirmek için biraraya getiriliyor." s. 23; Erdoğan-MİD; "Modern milletlerin bilinçli kurguların ürünleri oldukları düşüncesinde büyük bir haklılık payı vardır... Millet oluşturmanın başlıca gözlemlenebilir mekanizmaları resmi dil politikası, zorunlu eğitim, ulusal sembollerin yaratılması ve yaygınlaştırılması olarak belirtilebilir. Özellikle zorunlu eğitimin uluslaştırmada son derece etkili olduğu aşikardır." s. 92.

¹⁴ Belge, *Radikal*-29.11.2002

a.Ulus-Devletin Ekonomik Gücünün Aşındırılması:

Bağımsız bir ulusal ekonomik politikanın zorunlu koşulu, sınırların varlığıdır. Oysa, iletişim ve ulaşım alanlarındaki teknolojik ilerlemeler, ulus-devlet ekonomisinin maddî temeli olan sınırları ortadan kaldırdı. Bugün piyasalar ve toplumlar, her geçen gün birbirinden daha fazla etkilenir hale gelmekte; bu da ulusal bir ekonomik politikanın olabilirlik şansını giderek azaltmakta (Held, 1995: 192-193; Gills-Rocamora-Wilson, 1994: 28-29), ulus-devletin kendi geleceklerini kontrol yetilerini aşındırmaktadır.

Ulus-devletlerin ekonomik güçlerinin zayıflamasında en önemli etken, yeni uluslararası ekonomik sistemin çokuluslu şirketler tarafından belirlenen yapısıdır. Hızla büyüyen çokuluslu şirketlerin örgütlediği bu yapıda üretim ve finans işlemleri uluslararasılaşmaktadır. Bu ekonomik düzende, tekil ulusal hükümetlerin para ve finans politikaları, çoğunlukla, uluslararası finans piyasalarındaki hareketlenmelerin egemenliği altındadır. Aynı şekilde, bir ülke-içindeki istihdam, yatırım ve gelir düzeyleri; çokuluslu şirketlerin üretim ve yönetim mekanizmalarını nerede kuracaklarına dair verecekleri kararlara sıkı sıkıya bağlı bir duruma gelmiştir (Held, 1995: 192). Kısacası, ulus-devletler birtakım ekonomik kararları alırken, dağıtım ve pazarlamalarını dünya ekonomisini göz önünde tutarak plânlayan çokuluslu şirketlerden bağımsız hareket etme olanağına sahip değildirlir.

Ekonominin uluslararasılaşması, ulus-devletin ekonomi düzlemindeki yetkilerini, giderek ulus-üstü kurumlara devretme durumuyla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Ulus-devleti zayıflatan bir diğer etken de budur. Bir yandan, küresel çapta üyesi olan Dünya Bankası, IMF, OECD ve DTÖ gibi örgütlerin aldıkları kararlar; diğer yandan da, ulus-devletlerin yapmış olduğu bölgesel işbirliği antlaşmalarının hükümleri; ulus-devletin ekonomik alanda karar alma, denetleme ve uygulama gücünü önemli bir oranda zayıflatmıştır (Kazgan, 2000: 34). Bu ikili bağımlılık nedeniyle ulus-devletler, kendi yurttaşları istemese de, üyesi bulunduğu örgütlerin ve imzaladığı sözleşmelerin gerektirdiği ekonomik koşulları yerine getirmek zorunda kalmışlardır (Frank, 1994: 63).

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve merkezî devletin olanaklarının, yetkilerinin, sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesi de, ekonomik olarak ulus-devletin elini zayıflatmaktadır. Günümüz dünyasında yerel yönetimlerin malî, idarî ve ekonomik anlamda giderek özerkleşmeleri, merkezî devlete olan bağımlılıklarını azalmaktadır. "Böylece ulus-devletin erki, tepeden ve tabandan aşındırılma yoluyla, sadece bir ara-örgüt haline dönüşmesi süreci başlatılmış bulunuyor." (Kazgan, 2000: 34)

Özetlersek, küreselleşme politikaları, ulus-devletlerin, yerel ekono-

milerini yönetecek, canlandırıp büyütecek ve böylece, meşruiyet zeminlerini koruyacak gücü kaybetmeleri sonucunu doğurmuştur. Bugün dünya çapındaki arz-talep dengeleri ve uluslararası borsalardaki para değişimi, "ulusal ekonomilere değer biçmeyi de beraberinde getirmiştir."¹⁵ Ancak, küreselleşmenin bütün bu etkilerine rağmen, yine de, bir ulusal ekonomi fikrinin aşıldığı pek söylenemez. Ulus-devlet, ekonomide önemli bir gerileme yaşamasına rağmen, hâlâ ekonomiyi yönetmenin ve yurttaşların refahını artırmanın temel aracı durumundadır Pierson, 2002: 297; Habermas-KMDA, 2002: 8-10; Held, 1995: 192-193). Burada önemli olan nokta; yapısal değişimlerin sonucu olarak devletin, diğer güçlü araçlarla birlikte çalışmaya kendini hazırlamasıdır. Devlet bu yeni ekonomide başarılı olmak istiyorsa, özel şirketlerle birlikte çalışmalı, onların temsil ettiği güçten yararlanmalı ve birçok supranasyonal organla uyumlu çalışmalıdır. Kısaca, "devlet artık gücü paylaşmak zorundadır." (Erdoğan-KHT, 2002: 55)

b.Ulus-Devletin Egemenlik Anlayışının Dönüşümü:

Batı dillerinde "egemenlik" in karşılığı olarak kullanılan "sovereignty" Lâtin kökenlidir ve "superanus" kelimesinden türetilmiştir. "En üstün güç" anlamına gelen bu kavram; feodal düzeninin çöküp, merkezleşmenin başladığı 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır. "Egemenlik" ilk olarak, Fransız düşünür **Jean Bodin** tarafından tanımlandı ve sistemleştirildi. Bodin, yaşadığı dönemin dinî ve siyasî karmaşıklığını sona erdirmeye amacını taşıyan, *Devletin Altı Kitabı* adlı eserinde, egemenliği, "ülkede yaşayan bütün insanlar, bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar" olarak tanımlamıştır. Bu nedenle, Bodin düşüncesinde egemenlik, **sınırsız ve mutlak** bir iktidardır (Kapani, 1992: 56). Egemenlik, Bodin'den türemiş olmasına rağmen, **Pierson'un** da işaret ettiği gibi, en yetkin ifadesini **Hobbes'da** bulmuştur. Hobbes'a göre, insanlar egemen bir iktidar oluşturduklarında, bu egemen, sınırsız bir güce sahiptir. Çünkü insanlar, egemenin oluşturulmasına karar verdikleri için, bu egemenin tüm eylemleri için de rıza göstermiş sayılırlar. Egemen, sözleşme ile de bağlı değildir; çünkü sözleşmenin bir tarafı değildir. Bu nedenle, "(b)ir başkasından aldığı bir yetkiyle herhangi bir şey yapan kimse, yetkisine dayanarak hareket ettiği kişiye haksızlık etmez... Egemen güce sahip olanların insafsızlık edebilecekleri doğrudur, fakat onlar kelimenin doğru anlamında adaletsizlik veya haksızlık etmezler." (Hobbes, 1992: 133)

Bu sınırsız egemenlik anlayışı, Avrupa'da 1648 Westphalia Antlaşması ile kurulan devletler sisteminden bu yana, "modern devletin tanımlayıcı ögesi" olarak kabul edilmiştir (Kılınç, 2002: 25). Westphalia mode-

¹⁵ Habermas, www.npq.org/archieve/2000_fall/globalization.html

yıcı ögesi" olarak kabul edilmiştir (Kılınç, 2002: 25). Westphalia modelinde, egemenliğin iç ve dış olmak üzere iki yüzü olduğu kabul edilir: İç egemenlik, devletlerin kendi sınırları içerisinde yetki haklarının mutlak olduğunu ve hiçbir dış gücün, devletlerin içişlerine müdahale edemeyeceğini ifade ediyordu. Dış egemenlik ise, devletin bir başka devlete bağımlı olmamasının ve diğer devletlerle hukuken eşit olmasının ifadesiydi (Pierson, 2002: 82-85).

Westphalia modelinin sistematize ettiği bu klâsik egemenlik anlayışı uzun yıllar varlığını sürdürdü. Ancak, 1945'ten itibaren, bu klâsik egemenlik modelinde önemli dönüşümler yaşandı. Bu dönüşümü sağlayan en önemli faktör; 1945'ten sonraki süreçte, uluslararası ve uluslar-aşırı örgütlenmelerin gelişmesidir. Bu gelişme, dünya politikasının karar alma yapılarında önemli değişimler meydana getirmiştir. Artık, kararların alınmasında tek söz sahibi, devletler değildir; devletlerle birlikte, hükümetler arası örgütleri ve bir dizi uluslar-aşırı baskı gruplarını içine alan yeni kolektif karar alma biçimleri doğmuştur (IMF, DB, BM, NATO, vb.) (Held, 1995: 195). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, bu kolektif karar alma sürecine, ulus-altı birimler de dahil olmuştur. Böylece küreselleşme sürecinde devlet egemenliği, yerel düzeyde ulus-altı, bölgesel ve küresel düzeyde de ulus-üstü birimler tarafından ciddi şekilde sınırlandırılmıştır (Kılınç, 2002: 32).

Ulus-devletin egemenliğini dönüşüme uğratan bir diğer önemli faktör, "hukukun üstünlüğü", "insan hakları" ve "demokrasi" gibi normların evrensel bir kabul görmeye başlamasıdır. 2. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde, bireyleri, devlet karşısında korumayı amaçlayan ve temel parametresi insan hakları ve hukukun üstünlüğü olan yeni bir uluslararası hukuk düzeni gelişti. Küreselleşme bu uluslararası hukukun dünya çapında geçerli olması düşüncesine güç kattı ve ulus-devletleri bu yeni hukukun düzenlemelerine tâbi tuttu. Böylece, uluslararası hukukun bu yeni normlarına uymak bir zorunluluk haline geldi ve bunun sonucu olarak da ulus-devletin mutlak egemenlik anlayışı önemli ölçüde sınırlandırıldı. Örneğin, 1950 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Korumak İçin Avrupa Sözleşmesi, devletlerin, artık, "kendi yurttaşlarına uygun gördükleri gibi davranmakta özgür olmadıklarını" kayıt altına almaktadır. Bu durumda devletler, insan haklarını çiğnediklerinde, egemenlik haklarını ya da iç yargılama yetkilerini, uluslararası topluluğun ilgisinden kurtulmak amacıyla bir engel olarak ileri süremezler. Bir başka ifadeyle, uluslararası hukuku ihlâl eden bir devlet, ulusal egemenliğine atıfla, bu ihlâli meşrulaştırma şansına artık sahip değildir (Zararsız, 1998: 32).

Küreselleşmenin getirdiği dinamikler, ulus-devletlerin sınırsızlıklar

dahilinde bir egemenlik pratiğine sahip olmasını imkânsızlaştırmıştır; uluslararası hukuk bakımından sınırsız ve kesin devlet egemenliğinin yeri kalmamıştır (Kılınç, 2002: 37; Zararsız, 1998: 32). Ancak, belirtmek gerekir ki, küreselleşme, ulus-devletin gücünü zayıflatmışsa da, onu tümüyle ortadan kaldırmış değildir. Hatta görünür gelecekte; ulus-devletin egemen siyasî teşkilatlanma biçimi olarak kalacağı da kesin gibidir. Bu nedenle, küreselleşmenin ortaya çıkardığı gerçek tehdit, ulus-devletin kendisine yönelik olmaktan çok, kullanım biçimine yöneliktir. *"Küreselleşme devleti ortadan kaldırmayabilir ama, yönetilenler ile yönetenler arasındaki iktidar ilişkisinin geleneksel anlatımı olarak egemenlik ilkesinin ortadan kalkmasına neden olabilir."* (Erdoğan-KHT, 2002: 55)

3. ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ

Ulus-devletlerin dünyanın her yerinde kriz yaşadığı ve ulus-devlet sonrasına yönelik arayışların da hız kazandığı su götürmez bir gerçektir. Bu arayışlar, iki yönde gelişmektedir: Ulus-altıcılık ve Ulus-üstüçülük.

Ulus-altıcılık hareketini, kendi içinde bölgeselcilik ve mikro milliyetçilik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Sovyet Bloğu'nun çökmesinin ardından artan mikro-milliyetçilik, bugüne kadar alışılmış olanın oldukça altında kalan boyutlarda devlet yapılanmaları oluşturma hedefine yönelmiştir. Ancak, bu akımın gerek söylemde gerek pratikte, ulus-devlete alternatif oluşturacak bir yönelimi yoktur. Aksine, kendisi de ulus-devlet kurmayı hedeflediğinden, bu kurguyu daha yoğun bir biçimde kullanmaktadır (Erözden, 1997: 129-130; Wallerstein, 1998: 119).

Ulus-devlet yapılarının içinde daha küçük ölçekte ekonomik ya da kültürel bütünlük içinde bulunduğunu savladığı bölgeler için farklı ölçülerde özerklik elde etme hedefine yönelmiş bir siyasî akım olarak tanımlanabilecek bölgecilik ise, mikro milliyetçiliğe oranla, ulus-devlet kurgusuna alternatif olmada daha fazla potansiyele sahiptir. Ancak, bu siyasî hareket de, doğrudan doğruya ulus-devlete karşı bir pozisyon almaz; o sadece, ulus-devletin somut düzlemde gözlenen türlerinden biri olan üniter devleti hedef almaktadır. Bu nedenle, bu hareketin, ulus-devlete karşı alternatif olabilecek bir modele sahip olmadığını belirtmek gerekir.

Ulus-devlet kurgusunu ortadan kaldırma potansiyeline sahip bir hareket olarak görülen bir diğer ve daha önemli hareket ulus-üstüçülüktür. Ulus-devletin siyasal yapılanmalarının, ulus-üstü nitelikteki yapılanmalara dönüşeceği iddiası, genellikle olumlu bir değer yargısıyla birlikte dillendirilir. Örneğin Hobsbawn, ulusçuluğun günümüz dünyasında

artık ikincil derecede bir role sahip olduğunu; ulusçuluğun gerilemesiyle birlikte, ulus-devletin de bir gerileme içine gireceğini söyler. *"Bu dönemin tarihi kaçınılmaz biçimde ya politik, ya ekonomik, ya kültürel ve hatta dilsel temelde tanımlanageldiği için artık 'milletler' ve 'milli devletler' sınırlarına hapsedilmeyecek bir dünya tarihi olarak yazılacaktır. Bu dönemin tarihi ağırlıkla üstmilli ve altmilli bir tarih olacak, ama altmilliyet bile işlerlikli bir birim olarak eski milli devletin gerilemesini yansıtacaktır."* (Hobsbawn, 1995: 223-224)

Ulus-devletin, yerini ulus-üstü bir yapılanmaya terk edeceğine ilişkin görüş, bazen de herhangi bir değer yargısına başvurulmaksızın, toplumsal ve ekonomik gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak sunulmaktadır. Buna göre, "endüstriyel toplum" aşamasından "bilgi ve iletişim toplumu" aşamasına geçtiğimiz günümüzde ulus-üstü yapılanmaların oluşması gerekmektedir (Erözden, 1997: 127). Bu ulus-üstü yapılanmanın ana karakteri; ulusal olmayan idarî organların, ulus-devletin yetkililerinin kesin bir onayı gerekmeksizin, ulus içi hukukî düzenlemelere doğrudan normlar ve kararlar dayatması için bir olanak sunmasıdır. Bunun en somut örneği de Avrupa Birliği'dir (Leca, 1998: 19). Gerçekten de AB, 1993'te yürürlüğe giren Maastrich Antlaşması ile birlikte, siyasî bütünleşme yolunda önemli bir adım atmıştır. Bu nedenle AB, ulusal egemenlik ilkesini kaldıracabilecek ve yerine ulusal-üstü nitelikte yeni bir meşruiyet ilkesi getirebilecek bir yapılanma olarak görülebilir (Erözden, 1997: 127). Laclau, AB'nin ve AB vatandaşlığı fikrinin, ulusal sınırların ötesine geçebilecek ittifaklar ve eşdeğerlilikler sisteminin kurulmasını olanaklı kıldığını belirtir. Laclau'ya göre, AB yapılanması, Avrupa'yı geçmişe nazaran çok ileri bir konuma getirmiştir; her konuda Avrupa, örgütlenmiş kurumlar, insan hakları ve sosyal haklar gibi; daha önce ulusal sınırlara hapsedilmiş değerlerin, kıtanın tümüne yayılmasını sağlamıştır. Bunun da ötesinde, *"Avrupa vatandaşlığı nosyonu gerçekten çok büyük demokratik potansiyeller taşıyor. Bu nedenle AB ve AB vatandaşlığı fikri desteklenmelidir."* (Laclau, 2002: 33)

Ancak, AB'nin, "ulus"un yerine geçecek başka bir meşruiyet kaynağını ortaya çıkarma kapasitesinden yoksun olduğunu, bu nedenle, AB'nin mutlak anlamda ulus-üstü bir yapılanma olarak değerlendirilemeyeceğini savunanlar da vardır. Bunlara göre, örneğin Balibar, ulus-üstü yapılanmanın temeli olarak gösterilen "Avrupalı kimliği" hem oldukça tartışmaya açıktır hem de sunulduğu gibi yeni bir olgu değildir. Kaldı ki, AB'yi oluşturan ulus-devletlerde, bütün çalışmalara rağmen, bütünleşmenin gerçekleşmesine yönelik direnç kırılmamıştır. Ve üstelik bu ulus-devletler, başta eğitim tekeli olmak üzere, halen tüm uluslaştırma araçlarını ellerinde tutmakta ve yoğun biçimde

kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, mevcut siyasî ortamda, bir "Avrupa ulusu" kavramının kendine bir yer edinebilmesi ve AB'nin ulus-devlet kurgusunu aşabilmesi mümkün değildir (Erözden, 1997: 128-129). Buna karşılık, Habermas ise, demokrasinin kendisinin bir entegrasyon süreci olduğunu ve olumlu yönlendirilmiş politikaların çok geniş bir dayanışma tabanına ulaşabileceğini, Avrupa devletini kurabilecek bir Avrupa ulusunun mümkün olduğunu söyler.¹⁶

Ulus-devletin geleceğine dair tartışmalardan şöyle bir sonuca varılabilir: Küreselleşme sürecinde, ulus devlet, ekonomisinde ve ege-menliğinde önemli oranda güç kaybına uğramıştır; ama bundan hareketle, ulus devletlerin, çözülen ve kaybolan kurumlar olduğu söylenemez. Bütün güç yitimine rağmen ulus-devletler, siyasal ve ekonomik alanlarda belirleyici rol oynamaya devam etmektedirler (Löwy, 2002: 70).

SONUÇ

Globalleşme süreci, ulus-devletin sınırlarını aşındırıyor ve ulus-devletler bildiğimiz özelliklerini kaybediyorlar. Ulus-devletlerin kendi ülke çıkarlarını dizayn etmede güçleri azalırken, "içerideki" her tür politikada "dışarı"nın etkisi artıyor. Mevcut durumda, artık ne sadece ulusal devletlerden ne de genel olarak bir dünyadan bahsedebiliriz. Böyle bir ortamda, geleceğe ilişkin bir model sunabilmenin de imkânı bulunmamaktadır (Laclau, 2002: 30). Sadece geleceğe dönük olarak birtakım öngörülerde ve dileklerde bulunulabilir :

Bu noktada söylenebilecek ilk şey; geleceğin toplumunu yönetme adayı siyasal programların, toplumu bürokratik bir tarzda merkezleştirme yoluna gitmemeleri gerektiğidir. İkinci olarak, güçler ayrılığı, meclis yoluyla temsil ve benzeri liberal değerlerin yeni bir yorumuna ihtiyaç vardır. Liberal demokrasinin demokratik kurumları, ulus-devlet modeline göre düzenlemiştir ve global hacme uygun değildir. Bu sebeple, bu kurumların daha global bir perspektifle ele alınması ve daha geniş yorumlanması zorunluluğu kendisini dayatmaktadır.¹⁷ Bir diğer nokta, ortaya konulacak alternatif programların, "saf bir toplum" modeline yönelik olmaması gerektiğidir (Laclau, 2002: 30). Saf bir toplum yaratma, günün gerçeklerine aykırı düşer. Çünkü artık, hiçbir toplum etnik, dinî, dilsel açılardan saf olabileme şansına sahip değil. Bu nedenle yapılması gereken şey, farklılıklardan müteşekkil toplumlarda, dayanışma ve ortak

¹⁶ Habermas, www.npq.org/archieve/2000_fall/globalization.html

¹⁷ Bauman, www.npq.org/archieve/2001_fall/ethical.html

amaç duygusunu ilerletmenin geçerli bir yolunu bulmaya çalışmak olmalıdır. Bugüne kadarki deneyimlerimiz, bunu sağlamanın en geçerli yolunun; farklılıklara boyun eğdirilmesinden değil, bunların tanınması ve uzlaştırılmasından geçtiğini göstermiştir. Bugünün çok uluslu ve çok etnikli toplumlarında; göçmenlerin ve dezavantajlı grupların çok etnililik ve temsil talepleri, esas olarak katılım ve büyük toplumun üyesi olma talepleridir. Bu talebi "(i)stikrar ya da dayanışmaya bir tehdit olarak görmek mantıksızdır ve genelde bu gruplara karşı bir cehaleti ve hoşgörüsüzlüğü yansıtır." (Kmylicka, 1998: 287-288) Elbette, çokkültürlülük ve çok etnililik kapsamında dile getirilen taleplerin tanınması da, toplumda sıkıntılara sebep olabilir ve özellikle büyük ülkelerde, "ulus olma duygusunu" potansiyel olarak zedeleyebilir. Ama bunların inkârı da istikrarı bozar; çünkü temsil edilmeyen ve tanınmayan kesimlerin öfkesini artırır ve hatta ayrılmayı körükler. "Bundan dolayı liberal teorisyenlerin karşısına dikilen asil meydan okuma, demokratik ve çok uluslu bir devlette birliğin kaynaklarını tespit etmektir. 19. yüzyılda İngiliz teorisyen A.V. Dicey, istikrarlı bir çok uluslu federasyonun yurttaşlar arasında 'çok özgün bir duygu halini' gerektirdiğini söylemişti." (Kmylicka, 1998: 290-291) Bugün yapılması gereken şey, bu özgün duygu halinin doğasını açığa çıkarmaya çalışmak olmalıdır.

Son olarak, ulus-devlet fenomenin gücünü yitirmesi ve insanların hayatlarını belirleyen tek erk olmaktan çıkmasının, özü itibariyle, nesnel olduğu kadar, "iyi bir şey" de olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bugün dünyanın bu noktaya gelmesi, bütün insanlığın ortak bir gelecek kurması projesinin önündeki son ideolojik engeli de kaldırıyor. Her toplumsal süreçte olduğu gibi, ulus-devletin aşılmasında da sıkıntılar ve çatışmalar olacaktır. "Ancak insanlığın bu ideolojik saplantıdan kurtulacak olması, gene de, önemli bir kazançtır."¹⁸ Bu bağlamda, insanlığın önündeki hedef, herkes tarafından kabul edilebilir yeni bir evrensellik paradigması gerçekleştirmek (Benhabib, 1992: 52) ve kültürel özellikler yitirilmeden bir "dünya toplumu (dünya vatandaşlığı)" yaratmaya ve sosyal bölünmüşlükleri elimine etmeye çalışmak¹⁹ olmalıdır.

¹⁸ Belge, *Radikal*-19.11.2002.

¹⁹ Habermas, www.npq.org/archieve/2000_fall/globalization.html

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa. "Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?," *Liberal Düşünce*, Sayı 25-26, (Kış-Bahar 2002).
- AMIN, Samir. "Bugünkü Üçüncü Dünyada Demokrasi Sorunu," (b.y. *Düşük Yoğunluklu Demokrasi*), çeviri: Ahmet Fethi, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994.
- BARRY, Norman. "The Promise of Globalisation," *Liberal Düşünce*, Sayı 25-26, (Kış-Bahar 2002).
- BAUMANN, Zygmunt. "The Ethical Challenge of Globalization," http://www.npq.org/archieve/2001_fall/ethical.html
- BENHABİB, Şeyla. *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- BELGE, Murat. "Devlet Makyavelizmi," *Radikal*, 19.11.2002
- BELGE, Murat. "Ulus-Devlet Süreci 1," *Radikal*, 29.11.2002
- DRUCKER, Peter F. *Yeni Gerçekler*, Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, 1994.
- ERDOĞAN, Mustafa. "Küreselleşme, Hukuk ve Türkiye," *Liberal Düşünce*, Sayı 25-26, (Kış-Bahar 2002), (Metinde, "Erdoğan-KHT" olarak gösterilmiştir.).
- ERDOĞAN, Mustafa. "Milliyetçilik İdeolojisine Dair," *Liberal Düşünce*, Sayı 15, (Yaz 1999), (Metinde "Erdoğan-MİD" olarak gösterilmiştir).
- ERÖZDEN, Ozan. *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi, 1997.
- FRANK A, G. "Demokratik Olmayan Bir Piyasada Piyasa Demokrasisi," (b.y. *Düşük Yoğunluklu Demokrasi*), çeviri: Ahmet Fethi, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994.
- GİLLS, B.; ROCAMORA, J. "Düşük Yoğunluklu Demokrasi," (b.y. *Düşük Yoğunluklu Demokrasi*), çeviri: Ahmet Fethi, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994.
- HABERMAS, Jürgen. *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti*, Çeviri: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, 2002, İstanbul (Metinde "Habermas-KMDA" olarak gösterilmiştir.).
- HABERMAS, Jürgen. "The Globalization's Valley of Tears," http://www.npq.org/archieve/2000_fall/globalization.html
- HELD, David. "Ulus-Devletin Çöküşü," (b.y. *Yeni Zamanlar*, Der: Stuart Hall-Martin Jacques), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- HOBBS, Thomas. *Leviathan*, Çeviri: Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992.
- HOBBSAWM, Eric J. *1870'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, çeviri: Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- JAFRELOT, Christophe. "Bazı Ulus Teorileri," (b.y. *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Der: Jean Leca), Çeviri: Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- KALEAĞASI, Bahadır. "Küreyi Saran Yoksulluk," *Radikal*, 01.06.2002
- KAPANİ, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.
- KAZGAN, Gülten. *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000.
- KETTLE, Donald F. "The Transformation of Governance: Globalization, Devolution and The Role of Government", *Public Administration Review*, Washington, (Nov/Dec 2000), <http://proquest.umi.com>

- KILINÇ, Ramazan. "Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme," *Liberal Düşünce*, Sayı 25-26, (Kış-Bahar 2002).
- KYMLICKA, Will. *Çokkültürlü Yurttaşlık*, çeviri: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.
- LACLAU, Ernesto. "Post-Marksizm, Küreselleşme, Evrensellik ve Etik," *Birikim*, Sayı 158, (Haziran 2002).
- LACOSTE, Yves. "Ulus ve Demokrasi Doğal Bir Çift mi?," (b.y: *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Der: Jean Leca), çeviri: Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- LECA, Jean. "Neden Söz Ediyoruz?," (b.y : *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Der: Jean Leca), çeviri: Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- LÖWY, Micheal. "Ulus-Devlet, Milliyetçilik, Küreselleşme, Enternasyonalizm," çeviri: Asena Günal, *Birikim*, Sayı 156, (Nisan 2002).
- ÖZDEK, Yasemin. "Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler," *Amme İdaresi Dergisi* 33/4, (Aralık 2000).
- PERLMAN, Fredy. "Milliyetçiliğin Bitmeyen Çekiciliği," çeviri: Gün Zileli-Kemal Orcan, *Birikim*, Sayı 128, (Aralık 1999).
- PIERSON, Christopher. *Modern Devlet*, Çeviri: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Çiviyazıları, 2002.
- RYDER, Andrew. "Anti-Globalisation: Bad Wine in New Bottles?," *Economic Affairs*, September 2003, Institute of Economic Affairs 2003, Published by Blackwell Publishing, Oxford.
- SANTAMARIA, Yves. "Ulus-Devlet: Bir Modelin Tarihi," (b.y: *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Der: Jean Leca), çeviri: Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- SEN, Amartya. "Ten Theses on Globalization," http://www.npq.org/archieve/2001_fall/ten_theses.html
- SEZER Duygu, B. "Uluslararası İlişkilerde Hukuk ve Gerçek: Kavramsal Bir Çözümleme," (b.y: *İnsan Hakları ve Güvenlik*), Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını, 2001.
- TİMUR, Taner. *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*, Ankara: İmge Kitapevi, 2000.
- TOPRAK, M. ve DEMİR, Ö. "Özgürlük, Ekonomik Gelişme ve Küreselleşme," *Liberal Düşünce*, Sayı 25-26, (Kış-Bahar 2002).
- WALLERSTEIN, Immanuel. *Liberalizmden Sonra*, İstanbul: Metis Yayınları, çeviri: Erol Öz, 1998.
- WENDEN Catherina, W.D. "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak," (b.y: *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Der: Jean Leca), Çeviri: Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- ZARARSIZ, Mehmet E. "Devlet Egemenliği Kavramı ve İnsan Haklarının Korunması," *Liberal Düşünce*, Sayı 12, (Güz 1998).